

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНИХ СТОСУНКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ З ОТОЧЕННЯМ

УДК 371.3

О.М. Василенко,
*Хмельницький інститут
соціальних технологій
ВМУРОЛ «Україна»*

Важливе значення для успішної адаптації до шкільного навчання дітей з особливими потребами має робота вчителя (класного керівника) по формуванню продуктивних стосунків у цієї категорії дітей з оточуючими для попередження їх дезадаптації в класному та шкільному колективі. Для дитини з особливостями розвитку, яка прийшла навчатися у загальноосвітню школу найважливішим є створення в ній загальної атмосфери. Якщо до такої дитини колектив школи поставиться як до звичайного школяра (з певними особливими потребами), то таке ставлення передасться і її однокласникам. Діти надаватимуть посильну допомогу і вона зможе почуватися вільно, а ставлення однокласників до спеціальних умов та обладнання буде кращим і вони довше залишатимуться в гарному стані. Учителі шкіл, у яких вже навчаються такі діти, вважають, що це є головною умовою успішного навчання в школі учнів з особливими потребами, що передбачає залучення таких дітей до всіх видів діяльності (освітньої та позакласної). При цьому важливим є формування в однокласників ставлення до них як до рівних і, водночас, як до людей, яким деколи буває потрібна допомога та підтримка з боку оточуючих. Такий настрій у школі значною мірою залежить як від шкільних працівників, так і від дітей, які у ній навчаються.

Проблемам формування продуктивних стосунків в дитини з особливими потребами з оточенням присвячені праці таких науковців, як Д. Зайцева, О. Кочерги, Н. Мойсеюк, І. Холковська та ін.

І. Холковська [6] стверджує, що роль учителя є провідною у формуванні продуктивних видів стосунків учнів з особливими потребами в класі та сім'ї. У педагога повинна скластися картина, як те або інше відхилення у розвитку дитини пов'язане з усіма індивідуальними особливостями, а також з особливостями соціально-педагогічної ситуації розвитку учня в школі і вдома. Знання цих особливостей у всій їхній сукупності дозволить учителеві найповніше використовувати для подолання

труднощів природні компенсаторні можливості організму й особистості дитини, корекційний потенціал навколишнього мікросередовища, правильно вибрати засоби педагогічного впливу.

А. Колупаєва [3] зазначає, що усвідомлення переваг залучення дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір полягає у позитивному впливові на розвиток як дітей з особливими потребами, так і їх здорових однолітків. Ефект залучення визначається авторкою за поведінковими і діяльними проявами дитини: бажання йти до школи, радісним настроєм від перебування у класі, позитивними змінами в результатах контрольних робіт тощо. Створення демократичної атмосфери в класі сприяє формуванню дружніх стосунків у дитячих колективах для того, аби всі діти мали однакові можливості і права та відчували себе повноцінними членами класного і шкільного колективу.

Дослідники переконані, що важливими домінантами цього виду діяльності педагога мають бути: педагогічна підтримка дитини з особливими потребами (організація взаємодії класного керівника і учня у виявленні, аналізі реальних або потенційних проблем дитини, спільне проектування можливостей їх вирішення) та її педагогічний захист (моральна охорона від можливих соціальних чи психологічних стресів і створення умов для самостійного опору різним негативним явищам).

Метою статті є дослідження основних шляхів формування продуктивних стосунків у дітей з особливими потребами з оточенням.

Аналіз теоретичного та практичного досвіду навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх закладах свідчить, що для організації ефективної комунікації учнів з вадами розвитку з їхніми однолітками важливою є діяльність класовода, який на початку нового навчального року проводить корекцію взаємин учнів з обмеженими можливостями із здоровими однолітками на основі ознайомлення останніх з проблемами дітей з особливими потребами для розуміння і співчуття, але не

жалю. Основне завдання класних керівників – створення в класному колективі атмосфери доброзичливості, відкритості, взаєморозуміння. Реалізація цієї умови вимагає від педагога здійснення таких видів діяльності:

- вивчення особистості кожного учня з особливими потребами (акцентуація уваги вчителя на позитивних, а не негативних рисах характеру і поведінки дитини);

- організацію і виховання первинного учнівського колективу, всебічне вивчення динаміки його розвитку;

- розвиток талантів, розумових і фізичних здібностей дітей з особливими потребами, формування у них високої пізнавальної культури, організація змістовного дозвілля школярів;

- духовно-моральне виховання учнів з особливими потребами, орієнтування на загальнолюдські цінності;

- організацію виховних та інших організаційних заходів щодо зміцнення та збереження здоров'я школярів з особливими потребами;

- підготовку учнів з особливими потребами до господарсько-трудової діяльності;

- координацію діяльності учителів, які працюють в класі;

- співробітництво з позашкільними навчально-виховними закладами, залучення учнів з особливими потребами до роботи в дитячих виховних закладах;

- здійснення організаційно-виховної роботи з учнями, учителями, батьками для формування в школярів з вадами психофізичного розвитку старанності, дисциплінованості у процесі навчальної діяльності з урахуванням їх індивідуальних можливостей;

- домагання єдності вимог до школярів з особливими потребами з боку школи й сім'ї, підтримка зв'язку з вихователями груп подовженого дня, керівників гуртків, секцій;

- взаємозв'язок з сім'єю, робота з батьками учнів з особливими потребами.

З огляду на це, діяльність класного керівника щодо формування продуктивних стосунків в учнів з особливими потребами у класі спрямована на попередження їх дезадаптації в класному колективі. Для цього вчитель здійснює:

1. Вивчення та урахування індивідуальних можливостей школярів з особливими потребами, індивідуалізація темпів опанування навчального матеріалу.

2. Індивідуальний і диференційований підхід у навчанні на основі комплексної діагностики розвитку школяра з особливими потребами.

3. Врахування в навчальній діяльності принципу корекційної спрямованості навчально-виховних занять, загальноосвітніх уроків і

позакласної роботи (єдність корекційних, навчальних і виховних завдань).

4. Діяльнісний підхід до навчання учнів з особливими потребами, який передбачає використання різних видів діяльності з метою загального розвитку дитини та корекції порушених функцій, у тому числі продуктивної та ігрової діяльності, що дає змогу опосередковано, у цікавій формі здійснювати виховний вплив на дитину.

5. Послідовність і систематичність формування та закріплення умінь, знань, автоматизація навичок читання та письма на кожному етапі навчання.

6. Виховання у дітей інтересу до занять, пізнавальної активності та самостійності. Досягнення успіхів на кожному занятті як важливий засіб стимуляції пізнавальної діяльності дітей. Опора на власний досвід.

7. Максимальне виявлення та використання резервів психічного розвитку школярів.

8. Врахування різноманітності і варіативності дидактичного матеріалу, прийомів корекційної роботи в навчально-виховній діяльності.

9. Роботу з учнем з особливими потребами:

- а) поточна бесіда на уроках;

- б) індивідуальна робота на уроках;

- в) індивідуальна робота у позаурочний час за індивідуальною програмою навчально-виховного впливу на процес адаптації дітей, розвиток яких ускладнений тим чи іншим порушенням, до шкільних умов навчання.

10. Роботу з батьками дітей з особливими потребами (по можливості):

- а) діагностика батьків;

- б) просвітницька робота.

Важливим в роботі класного керівника є також формування продуктивних видів стосунків в дитини з особливими потребами не лише в класному колективі, але й в сім'ї. Основними формами такої діяльності вчителя є:

- глибока соціальна діагностика з метою вивчення взаємовідносин у сім'ї;

- ознайомлення батьків з метою, завданнями, змістом і методикою навчально-виховного процесу у класі;

- залучення батьків до спільної з дітьми діяльності, що дозволяє збагатити зміст позаурочної діяльності дітей і підвищити професіоналізм здійснюваних справ, а також налагодити взаємовідносини дітей і батьків завдяки плідному спілкуванню в процесі вирішення класних справ;

- просвіта батьків та інших членів сім'ї з метою розширення знань про особливості розвитку дитини з особливими потребами і методами корекційно-розвивальної роботи з нею;

- впровадження на диференційованій основі системи взаємодії з сім'ями учнів з

метою корекції відносин між батьками та дитиною (підвищення сензитивності матері, корекція емоційного стану дитини, підвищення ролі батька в її вихованні);

- допомога у вирішенні ряду серйозних проблем виховання, вирішення конфліктних ситуацій, надання правової і моральної допомоги батькам дітей з особливими потребами.

Формування продуктивного спілкування дітей з особливими потребами з членами їх сімей покращує ефективність адаптації цих дітей до навчально-виховного процесу в школі та сприяє розвитку впевненості їхніх батьків у тому, що вони можуть бути корисними для своєї дитини. Найважливішими факторами становлення таких стосунків є розуміння школою та сім'єю важливості сімейної системи виховання для всебічного розвитку особистості дитини з особливими потребами.

Крім усіх зазначених форм діяльності, класовод, формуючи продуктивні стосунки у дитини з особливими потребами з однолітками, здійснює залучення її до активних ігор, екскурсій, пізнавальної позанавчальної діяльності, відвідування видовищ, а також до участі у різноманітних спортивних заходах, проведенні шкільних свят з відвідуванням відповідних фахівців з дошкільних і освітніх закладів, установ культури, спортивних організацій тощо.

Забезпечення соціальної взаємодії і дружби дітей з особливими потребами та їхніх однолітків передбачає здійснення педагогічної діяльності по оптимізації взаємостосунків між учнями з особливими потребами та їхніми здоровими однолітками, корекцію соціальної поведінки дітей. Це вимагає спільної діяльності, формування емпатії, ідентифікації здоровими дітьми себе з дітьми, що мають певні порушення розвитку. Вчитель є помічником соціального педагога, психолога в справі залучення дітей з особливими потребами до активної дозвіллевої діяльності. Адже саме в

таких ситуаціях неформального спілкування створюються найбільш адекватні умови для проведення цілеспрямованої роботи по інтеграції кожного учня з особливими потребами в соціокультурне середовище незалежно від ступеня відхилення його в розвитку. Завдяки контактам із друзями діти з особливими потребами розвиваються, вчаться жити у злагоді з людьми, у них формується самоповага. Дружба дає дітям відчуття приналежності, а також формує у них позитивні почуття та настрої.

Таким чином, діяльність вчителя щодо формування продуктивних видів стосунків в учнів з особливими потребами в класі, в сім'ї є способом оптимізації процесу соціалізації самих дітей і виконує при цьому функції соціокультурної адаптації, профілактики дезадаптації, соціокультурної реабілітації.

Перспективами подальших досліджень є вивчення соціально-педагогічних, психологічних аспектів навчально-виховної діяльності учнів з особливими потребами в загальноосвітніх закладах.

Список використаної літератури

1. Зайцев, Д. В. Проблемы обучения детей с ограниченными возможностями здоровья / Д. В. Зайцев // Педагогіка. – 2003. – № 1. – С. 21-31.
2. Іванчук, М. Інтегрований підхід у навчанні і вихованні молодших школярів / М. Іванчук // Початкова школа. – 2004. - № 9. – С. 1-4.
3. Колупаєва, А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А. Колупаєва. – К. : Самміт – Книга, 2009. – 272 с. : іл. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
4. Кочерга, О. Психологічні особливості діяльності першокласників / О. Кочерга // Початкова школа. – 2005. - № 3. – С. 5-9.
5. Мойсеюк, Н. Є. Педагогіка : [навчальний посібник] / Н. Є. Мойсеюк. – К., 1999. – 350 с.
6. Холковська, І. Л. Корекційна педагогіка / І. Л. Холковська. – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2007. – 328 с.